

گورستانها و یادگارهای انگلیسیها در بوشهر

۵ آذر ۱۳۹۴ ساعت ۱۹:۴۸

این گورستان که در ضلع غربی شبه جزیره بوشهر قرار دارد، بعد از اینکه اجساد مقتولین جنگ جهانی اول و دوم در سال ۱۹۶۳ م / ۱۳۸۳ ه ق به تهران منتقل شدند به صورت متروک باقی ماند ...

مقدمه

مقاله حاضر با عنوان « گورستانها و یادگارهای انگلیسیها در ایران » که توسط « سر دنیس رایت » مولف کتابهای « ایرانیان در میان انگلیسیها » و « انگلیسیها در میان ایرانیان » نگاشته شده و در مجله ایران جلد ۳۶ به سال ۱۹۹۸ م / ۱۴۱۹ ه ق به چاپ رسیده است یکی از مقالات ارزشمندی است که بخشی از آن به معرفی قبور انگلیسیها در بوشهر اختصاص یافته است . این مقاله که جناب دکتر شیخ الاسلامی صاحب کرسی ایران شناسی در دانشگاه آکسفورد لندن برای آقای سید قاسم یاحسینی دوست فرزانه ام ارسال داشته بود توسط ایشان در اختیار بنده قرار گرفت، تا ضمن ترجمه با توضیحاتی آن را به چاپ رسانم . در اینجا ضروری می نماید از آن دو بزرگوار تشکر و قدردانی نمایم.

شایان نگرش است که با تکیه بر نوشتار سر دنیس رایت گورستانهای محله بهمنی بوشهر و کلیسای گریگوری از جمه اماکن تاریخی هستند که کشته شدگان متجاوز انگلیسی در سال ۱۸۵۶م/۱۳۷۳ ه ق و جنگ جهانی اول (۱۸ - ۱۹۱۴ م / ۱۳۳۳-۳۷ ه ق) در آن مکانها مدفون شده اند. و از جهاتی یادگار مقاومت دلیر مردان خطه جنوب ایران، سرهنگ باقر خان تنگستانی و شهید رئیس علی دلواری است که در مصاف با متجاوزان استعمارگر به مقاومت و ایثار پرداختند. عمران و بازسازی گورستان انگلیسیها در محله بهمنی بوشهر توسط سازمان میراث فرهنگی اقدامی ارزشمند در تجلیل و بزرگداشت از فداکاریهای مردم استان بوشهر و درس عبرتی برای همه متجاوزان به این مرز و بوم خواهد بود.

بوشهر از سال (۱۸۵۷ - ۱۷۷۸ م / ۱۲۷۴ - ۱۱۹۲ ه ق) ستاد مرکزی کمپانی هند شرقی انگلیس در خلیج فارس بود و تا سال ۱۹۴۶ م / ۱۳۶۶ ه ق به عنوان مقر بالیوز انگلیس که هیات قنصلی آن توسط حکومت انگلیسی هند تعیین می شد.

در منطقه داخلی و خارجی بوشهر سه گورستان موجود است که انگلیسیها در آن مکانها مدفون هستند. (۱)

* کلیسای گئورگ مقدس ارامنه (کلیسای گریگوری) (۱)

یک سیاح انگلیسی در سال ۱۹۶۶ م / ۱۳۸۶ ه ق از شماری قبرهای افراد بریتانیایی گزارش کرده که از سال ۱۸۵۶ م / ۱۲۷۳ ه ق در حیاط گورستان مدفون شده اند . همچنین از سه لوح دیواری در داخل کلیسا یاد کرده که به رسم یادگاری افسران کشته شده در جنگ ۵۷ - ۱۸۵۶ م / ۱۳۷۳-۷۴ ه ق بین دولتهای ایران و انگلیس در آنجا نگهداری می شود. (۱) با این وجود سر آنتونی

پارسونز (۴) که ده سال بعد از کلیسا دیدن کرده فقط سنگ قبرها و یادگاریهای افراد ذیل را معرفی کرده است.

- ۱ - جان آرنوت Arnot gohn افسر مهندس .
- ۲ - ام . جی . برد. Bird.g.M از ساندرلند تاریخ فوت ۱۴/۱۰/۱۸۹۰ م در برازجان (در خدمت شرکت معدنی ایران بوده است.
- ۳ - ماثو کوتز matthewoates اهل بلغاست تاریخ فوت ۹/۸/۱۸۷۱ م سن ۳۵ سال علت مرگ سکتی در دریا فرمانده ناو سلطنتی مولا.
- ۴ - نیوکام . جی . بی . سی. ادوارد edwards.c.g.be.newcom تاریخ فوت ۱۰/۱۱/۱۸۹۳ م سن ۴۲ سال.
- ۵ - جان فرگوسن ferguson john از گریناک تاریخ فوت ۲۹/۲/۱۸۶۹ سن ۳۶ سال (سر مهندس خط کشتیرانی هند و انگلیس).
- ۶ - ویکتوریا گلزاد goolzad viectoria تاریخ فوت ۴/۳/۱۹۱۶ سن ۷۷ ساله
- ۷ - چارلز آرتور گرانت grant Arthur charles تاریخ فوت ۲۴/۹/۱۸۷۷ سن ۷ ماهه پسر سرگرد چارلز گرانت .
- ۸ - جوزف گریگوری Gregory Josef تاریخ فوت ۱۷/۵/۱۸۷۷ م.
- ۹ - ورکام گریگوری verkom Gregory تاریخ فوت ۲۲/۷/۱۸۹۴ م. سن ۴۳ سال .
- ۱۰ - کارولین هیوارد Hayward carolin تاریخ فوت ۱۹/۱۰/۱۹۵۹ م . سن ۶۴ سال بیوه دکتر ویلیام هیوارد .
- ۱۱ - ا. امجی. لوکاس lucas.j.M.A تاریخ فوت ۱۲/۶/۱۹۰۶ م سن ۵۸ سال .
- ۱۲ - ریپما لوکاس lukus Ripima تاریخ فوت ۱۳/۸/۱۸۹۶ م سن ۴۴ سال همسر فرد بالا .
- ۱۳ - ستوان جان مکلود Makleod john.t تاریخ فوت ۱۶/۹/۱۸۲۳ م سن ۲۹ سال نماینده کمپانی هند شرقی انگلیس.
- ۱۴ - میزایل . اس . ملکوم Malclm.s.Mesail تاریخ فوت ۱۷/۷/۱۸۷۷ م سن ۳۲ سال .
- ۱۵ - سارا ملکوم Sara Malclm. تاریخ فوت ۲۹/۱۱/۱۹۰۲ م .
- ۱۶ - الیزابت ملکوم Elizabeth Malclm. متولد بوشهر تاریخ فوت ۲۷/۲/۱۹۰۹ سن ۷۵ سال یادگار آراتون ملکوم .
- ۱۷ - ست سیمون نهاپیت Nahapiet Simon Set تاریخ فوت ۲۱/۵/۱۸۷۸ م سن ۸ ماه .
- ۱۸ - ماری فرانس پریدو Prideax Fraces Mary تاریخ فوت ۱/۸/۱۸۷۷ سن ۳۳ سال . همسفر سرهنگ دوم پرید نماینده سیاسی مقیم .
- ۱۹ - جورج . اف. سیمون hule hc Simpson.F.george در گذشته ۱۱/۸/۱۸۹۸ سن ۴۰ سال روی کشتی کیلنا در بوشهر.
- ۲۰ - ستوان وارن واترسون Utterson .C.M and Warren.B.W.T.L جمعی هنگ بیستم بمبئی به علت جراحاتی که در قلعه ریشهر در سال ۱۸۵۶م/۱۲۷۳ ه ق بر انه وارد شد کشته شدند.

۱ - نویسنده مقاله (دنيس رايه) از سه گورستان یاد کرده اما به معرفی مقابر و کشته شدگان دو گورستان اقدام نمود است .
 گورستان سوم قبرستان ژنرال می باشد قبرستان ژنرال معروف به (جرنیل) در خیابان توحید بوشهر پشت اداره برق قرار دارد. این قبرستان در زمینی محصور قرار دارد . که طبق تقاضنامه قنصل انگلیس در سال ۱۳۲۰ در دفتر ثبت اسناد و املاک بوشهر به ثبت رسیده است . این گورستان آرامگاه تعدادی از کشته شدگان جنگ ۱۲۷۳/م۱۸۵۶ هق ایران و انگلیس می باشد که در بین آنها

یکی از ژنرال های برجسته انگلیس نیز مدفون است.

۲ - کلیسای گریگوری بوشهر در سال ۱۸۱۹م/۱۲۳۵ ه ق به وسیله خانواده آودیان که از خانواده های سرشناس ساکن بوشهر بودند ساخته شد. کلیسا در وسط شهر بوشهر و در محله شنبدی در زمینی نسبتا وسیع ساخته شد و انگلیسها نیز بخشی از هزینه آن را متحمل شدند کلیسا به شکل صلیب می باشد و در داخل آن کتیبه های مرمر به کار رفته بود و در جلو آن گورستانی به مساحت ۴۰۰ تا ۵۰۰ متر برای دفن مردگان تخصیص داده شده بود .

بررسی کتیبه ها و سنگ نبشته های قبور بر جای مانده نشان می دهد که از آغاز تاسیس تا پایان جنگ جهانی دوم اموات مسیحیان در این بخش از کلیسا دفن شده است . این قبور ارزش هنری بالایی داشتند و از جمله میراث های غنی و فرهنگی بوشهر محسوب می شوند که انتظار می رود. سازمان میراث فرهنگی بوشهر نسبت به احیاء مجدد کلیسا و گورستان آن اهتمام لازم مبذول نمایند.

۳ - از الواح سه گانه در کلیسای گریگور مقدس بوشهر فقط یک لوح باقی مانده که آن لوح در بخش موزه بنیاد ایران شناسی شعبه استان بوشهر نگهداری می شود و متن انگلیسی آن چنین است:
یاد بود

ستوان وارن واترسون جمعی هنگ بیستم بمبئی که به علت جراحاتی که در هجوم به قلعه ریشهر در ۹ دسامبر ۱۸۵۶ / ۱۲۷۳ ه ق بر آنها وارد شد کشته شدند .

۴ - قبرستان مسیحیان بریتانیایی در محله بهمنی بوشهر این قبرستان در ابتدای خیابان محله دواس قرار دارد . دقیقا مشخص نیست که این قبرستان متعلق به چه دوره ای است لیکن بیشتر پژوهشگران تاریخی را نظر بر آن است که تعدادی از سنگ قبرهای این گورستان متعلق به جنگ ۱۸۵۶ / ۱۲۷۳ م و زمان رئیس علی دلواری است . در سال ۱۳۷۵ ه ش گورستان از سه بخش تشکیل می شد .

قسمت اول آن بدون حصار بود که در این بخش ۳۱ قبر به چشم می خورد . قسمت های دوم و سوم دارای حصار و در بود که در قسمت دوم ۱۹ قبر و در قسمت سوم تنها یک قبر دیده می شد. که جمعا ۵۱ قبر باقی مانده بود که اغلب قبور با سیمان مشخص شده و تنها چند سنگ قبر از نما بود.

بخش اعظم قبرستان در فاصله سالهای ۱۳۵۸ ه ق در طرح توسعه منطقه بهمنی به خاک مسکونی مبدل شد .

از اسناد موجود در بایگانی اداره ثبت اسناد بوشهر چنین بر می آید که در سال ۱۳۱۹ ه ش برای قبرستان انگلیسیها در منطقه بهمنی دو درخواست ثبت صورت گرفته است یکی از جانب کنسول انگلیس (تویراجرز Ragierz.V.T که در آن زمان در بوشهر ماموریت داشته و دیگری از طرف اداره فرهنگ و اوقاف بنادر جنوب از زمین مربوطه به نام (مسجد نصاری) نامبرده شده است و در آگهی روزنامه ای نیز که در آن زمان چاپ گردیده و برای افراد ذینفع چاپ شده از آن مکان به صورت (اداره اوقاف یک باب مسجد به شماره ۱۳۱۱) ذکر شده است

کنسول انگلیس در بدو امر به علت نام بردن از قبرستان در مسجد دواس متوجه موضوع نشده و در نتیجه مراحل ثبت قانونی به نام (اداره فرهنگ و اوقاف بنادر جنوب) انجام می شود و لیکن در لحظه نهایی و اخذ سند پرائتزی بالای درخواست با رنگ

خودنویس سبز مندرج گردیده که در جای مشخصات ملک و محل آن عبارت زیر تصحیح گردیده :

(ششدانگ یک باب مسجد معروف به مسجد نصاری ۱۳۱۱)

قبرستان انگلیسیها یکی از اماکن تاریخی و دیدنی شهر بندری بوشهر می باشد که دارای سنگ قبرهای ارزشمندی بوده لیکن در بحبوحه پیروزی انقلاب اسلامی به دلیل سودجویی فرصت طلبان و بی توجهی مسئولین وقت بعضی از مردم از آن سنگ قبرها در بنای ساختمان خود استفاده کرده و امروزه گورستان در معرض تخریب کلی قرار گرفته است.

گورستان ریشهر (۱)

این گورستان که در ضلع غربی شبه جزیره بوشهر قرار دارد ، بعد از اینکه اجساد مقتولین جنگ جهانی اول و دوم در سال ۱۹۶۳ م / ۱۳۸۳ ه ق به تهران منتقل شدند به صورت متروک باقی ماند . یک سیاح در سال ۱۹۶۶ م / ۱۳۸۶ ه ق از ۳۰ تا ۴۰ گورستان گزارش کرده، که بسیاری از آنها غیر قابل شناسایی بوده و تاریخ روی آن قبور از سال ۱۸۱۵ م / ۱۲۳۱ ه ق به بعد بوده که در آنجا مدفون شده اند .

سیاح دیگر در سال ۱۹۷۶ م / ۱۳۹۷ ه ق بقایای سنگ مرمرهای بزرگی می بیند که اسامی افراد و نام هنگ های خدمتی آن ها بر آن سنگ ها نقر شده بود . همچنین از گروه زیادی از مقتولین جنگ جهانی اول گزارش کرده است . اما بیشترین تلفات (کمتر از ۵۰ نفر) مربوط به جنگ شش ماهه ایران و انگلیس در سال ۵۷- ۱۸۵۶ م / ۱۲۷۴- ۱۲۷۳ ه ق می باشد، که در حمله به قلعه بوشهر در ۹ دسامبر ۱۸۵۶ م / ۱۳۷۳ ه ق کشته شدند (سرتیپ استاپفورد جمعی هنگ ۶۴ . سرهنگ مالت سواره نظام بمبئی ، ستوان وارن واترسون جمعی هنگ پیاده نظام بومی بمبئی ، همچنین ستوان فرانکلند جمعی پیاده نظام سبک اسلحه اروپایی و ۱۸ نفر دیگر که آنها در جنگ خوشاب (منطقه ای در فاصله ۱۰ کیلومتری برازجان) در تاریخ ۸ فوریه ۱۸۵۷ م / ۱۳۷۴ ه ق مقتول شدند . ژنرال استاکر و دریادار اترسی که هر دو فرمانده های دریایی و زمینی بودند یکی بعد از دیگری به گونه ای غریب اقدام به خودکشی کردند که قبور آنها نیز در همین گورستان است.

آدرس مطلب :

<https://www.cafetari.kh.com/news/۲۰۷۷۹/بوشهر-انگلیسیها-یادگارهای-گورستانها>